

Jan Garrido
Oriol Vinyals

Iniciativa social i voluntariat en centres penitenciaris. Una experiència de transformació social en el marc de la Pedagogia Social Comunitària: associació Presons pel Canvi

Resum

La iniciativa social i el voluntariat es presenten avui com a experiències consolidades per promoure el diàleg entre persones, entitats i l'administració i per a la construcció d'una societat més justa, igualitària i sensible amb els col·lectius en situació de risc i exclusió social. L'associació Presons pel Canvi es crea a partir de l'experiència nascuda de la mà d'estudiants i docents de la Facultat d'Educació social i Treball social Pere Tarrés-URL, el Grup 33 (plataforma de sensibilització i mobilització social) i el centre penitenciari Lledoners. L'associació treballa de manera voluntària per a la reinserció de les persones privades de llibertat i cap a un sistema penitenciari més rehabilitador, fent de nexa i construint espais de diàleg entre les diferents parts que conviuen en el sistema penitenciari i la comunitat.

Paraules clau:

Diàleg social, Transformació social, Rehabilitació, Iniciativa social, Vincle educatiu

Iniciativa social y voluntariado en centros penitenciarios. Una experiencia de transformación social en el marco de la Pedagogía Social Comunitaria: asociación Presons pel Canvi

Social Initiative and Volunteering in Prisons. An experience of social transformation in a community education framework: the Presons pel Canvi [Prisons for Change] association

La iniciativa social y el voluntariado se presentan hoy como experiencias consolidadas para promover el diálogo entre personas, entidades y la administración y para la construcción de una sociedad más justa, igualitaria y sensible con los colectivos en situación de riesgo y exclusión social. La asociación Presons pel Canvi se crea a partir de la experiencia nacida de la mano de estudiantes y docentes de la Facultad de Educación Social y Trabajo social Pere Tarrés-URL, el Grup 33 (plataforma de sensibilización y movilización social) y el centro penitenciario Lledoners. La asociación trabaja de forma voluntaria para la reinserción de las personas privadas de libertad y hacia un sistema penitenciario más rehabilitador, haciendo de nexa y construyendo espacios de diálogo entre las diferentes partes que conviven en el sistema penitenciario y la comunidad.

Palabras clave: Diálogo social, Transformación social, Rehabilitación, Iniciativa social, Vinculo educativo

Social initiatives and volunteering are accepted today as consolidated strategies for promoting dialogue between individuals, organizations and the public authorities and for building a society that is more just, equitable and responsive to groups at risk of and experiencing social exclusion. The Presons pel Canvi association was created on the strength of the experiences of students and teachers of the Pere Tarrés-URL Faculty of Community Education and Social Work, Grup 33 (a platform for social awareness and mobilization) and the Lledoners prison. The association works on a voluntary basis to assist in the rehabilitation of former offenders and to foster a more rehabilitative prison system, providing a link and creating spaces for dialogue between the different parties who interact in the prison system and in the community.

Keywords: Social dialogue, Social transformation, Rehabilitation, Social initiative, Educational link

Com citar aquest article:

Garrido, Jan; Vinyals, Oriol (2014).

"Iniciativa social i voluntariat en centres penitenciaris. Una experiència de transformació social en el marc de la Pedagogia Social Comunitària: associació Presons pel Canvi".

Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa, 57, p. 104-109

▲ L'associació Presons pel Canvi duu a terme un treball voluntari des de l'any 2010, sensibilitzada i compromesa amb el model penitenciari actual. L'associació pretén donar resposta i moviment a la fractura social actual entorn de les presons catalanes. Si bé tenim un model penitenciari actualitzat, amb nous programes i recursos, encara ens trobem amb una realitat en xifres de rehabilitació que ens preocupen i amb un fort estigma social cap al col·lectiu d'interns. L'associació entén que el benestar i la cohesió social és responsabilitat de totes les persones que viuen a la societat i, per tant, cal duu a terme un exercici de compromís social i no responsabilitzar únicament l'administració pública de la situació actual davant l'exclusió. És aquí on les associacions i les persones que les formen poden exercir el seu deure com a ciutadans i intervenir activament en la pròpia comunitat, com a membres actius en la presa de decisions, dins els espais de participació (taules socials, administració, etc.), per a la construcció conjunta del coneixement entorn del sistema penitenciari i en la construcció de ponts entre les diferents parts: entitats, administració i la societat en general.

Per dur a terme un canvi de model penitenciari i social l'associació realitza un seguit d'activitats i tallers, espais de formació, sensibilització i difusió dins i fora de la presó i en col·laboració amb diferents entitats i col·lectius. Aquests conjunt d'elements s'orienta cap a quatre línies d'acció.

En primer lloc, és un voluntariat on l'objecte d'intervenció i els principals protagonistes són els mateixos interns. Es duen a terme projectes i activitats dins la presó encaminats a crear espais saludables, lliures de violència i drogues, capacitant l'intern en la presa de decisions del propi espai. En segon lloc, és un voluntariat on el mateix voluntari assumeix un compromís vers el seu procés d'aprenentatge i de participació com a membre actiu dins la societat, capacitant-se per generar canvis i per prendre decisions. En tercer lloc, es un voluntariat que actua amb accions vers la societat establint funcions de diàleg entre el discurs social i la institució penitenciària. I, per últim, l'associació també treballa al costat dels diferents professionals del centre, oferint una visió crítica i alhora respectuosa, tot generant espais de construcció conjunta.

El benestar i la cohesió social és responsabilitat de totes les persones que viuen a la societat

Acció de l'associació vers els interns

L'escenari de relació del voluntariat es basa en una relació d'igual a igual. Dit d'una altra manera, es produeix la trobada entre ciutadans privats de llibertat i ciutadans que decideixen intervenir activament en la societat. Ambdós ciutadans com a persones que exerceixen la seva voluntariat per compartir i construir un espai. Aquest factor humà de reconeixement mutu permet la trobada d'igual a igual, permet el respecte a l'altre i a la seva història vital i permet generar un vincle positiu no estigmatitzat. Aquest és el vincle necessari per restablir, reconciliar i reconstruir la relació entre els membres d'una societat fracturada.

Tant els interns com els voluntaris acudeixen a l'activitat de manera voluntària. No hi ha cap interès més que el fet de compartir el que neix i es construeix en l'activitat, taller o projecte. Per tant, i això queda ben establert des de l'inici de l'activitat, tothom en traurà el que hi posi. Aquest valor situa els membres en una posició activa dins l'espai, tal com ens agradaria que fos en la societat. D'aquesta manera, l'intern i el voluntari es legitimen com a subjectes de dret. Ambdós decideixen emprar el temps destinat a aquest espai de trobada en benefici mutu. Des de Presons pel Canvi es considera que aquest és un aspecte essencial que determina el tarannà en la relació entre l'intern i el voluntari i la manera com aquests construiran l'espai i el context de relació. Es pensa que aquest escenari pot contribuir que l'intern senti progressivament que es creu en ell i que té un lloc dins la societat, que és capaç de vincular-se i generar canvis beneficiosos en ell i en els altres.

L'activitat que es durà a terme serà el mitjà, allò que anirà unint el grup cap a l'objectiu comú. En els diferents anys s'han dut a terme activitats de dinàmiques de grup, tallers autobiogràfics, obres de teatre, activitats d'esports, manualitats, etc. Amb la característica comuna de fer activitats de lleure i oci per part dels interns. Els propis interns tenen l'oportunitat de decidir aspectes del procés de l'activitat, de la normativa i de la convivència mitjançant el diàleg.

És així com finalment s'aconsegueix realitzar una obra de teatre per a les famílies, exposar un vídeo en contra de les drogues, fer una gimcana de jocs o compartir les experiències autobiogràfiques, sent conscients que més enllà del resultat palpable hi ha quelcom més important i invisible: el seu procés de canvi i la vinculació vers els companys i els voluntaris. Aquesta és la llavor que anirà construint ponts i podrà restablir la cohesió de la comunitat. Amb tot això, es vol contribuir i es constaten avenços cap al restabliment de llaços afectius saludables i d'assoliment de la vivència de ciutadania activa tant per part dels interns com dels mateixos voluntaris, famílies i el centre penitenciari com a institució.

Vers els voluntaris

Els voluntaris se situen en un lloc de gran mobilització personal. No és fàcil posar-se davant de persones que han patit històries molt dures a la seva vida, situacions de marginalitat, pobresa i realitats complexes. No és fàcil fer-ho d'una manera neutra o imparcial, sense jutjar ni posant-se en un rol paternal. La societat tendeix a mostrar-se cega davant les adversitats, les situacions aspres, les desgràcies alienes, victimitzant els col·lectius en risc i posant-los en una inevitable situació d'inferioritat.

El voluntari de presons acompanya l'intern sense jutjar-lo, es dona un espai personal per viure i sentir-se mobilitzat i vinculat. Es compromet a patir canvis profunds en les maneres de mirar, analitzar i en les maneres de situar-se

socialment. Aquest és el gran avenç, la creació d'un espai de trobada on ningú jutja ningú, on les persones que hi participen es tracten de tu a tu, on tothom es vàlid i capaç i on tothom es comprometrà en fer un procés de canvi.

El voluntari de l'associació Presons pel Canvi, com s'ha dit, es mobilitzarà i generarà coneixement i discurs provinent de la pràctica i la vivència i es capacitarà per dialogar amb l'entorn: la seva família, els amics, els col·lectius, els espais docents, etc. El voluntariat, per tant, té una clara direcció de canvi vers el propi voluntari fent-lo membre actiu dins el projecte i capacitant-lo socialment.

El voluntari, a part de ser el responsable de dissenyar i dinamitzar el grup d'interns i avaluar la tasca, també es responsabilitza de ser membre actiu dins el propi grup de voluntaris, generant acompanyament i coneixement, conjuntament amb els altres voluntaris de l'associació. Es valora amb especial rellevància la necessitat de formació permanent del mateix voluntariat, mitjançant sessions i jornades formatives. Aquesta formació ajuda a debatre, reflexionar i compartir rols, funcions i la mateixa tasca educativa que es porta a terme dins i fora de la presó.

Vers la societat

Vivim en un moment social on és necessari generar espais de convivència, de participació i diàleg entre totes les persones, especialment les més vulnerables. Tots, en petita o gran mesura, participem o formem part de col·lectius sense ànim de lucre per cobrir la necessitat de pertànyer a un grup significatiu, per donar sentit a la nostra vida i sobretot per sentir-nos vinculats i pertinents respecte d'algú. Els diferents col·lectius, entitats i grups de voluntariat formen part d'aquesta xarxa que configura la comunitat. Cal tenir present que l'intern de presó pateix, al llarg del seu pas pel centre i per la condició d'estar privat de llibertat, un progressiu deteriorament en els seus vincles familiars i socials. Així doncs si, com diu la constitució, el reglament penitenciari i les línies d'intervenció del Departament de Justícia, els centres penitenciaris han de ser espais rehabilitadors, cal restablir i promoure vincles vers la societat, mitjançant espais concrets, entitats i projectes amb persones concretes. D'aquesta manera, reconeixent que el vincle d'una persona amb la societat ha estat danyat pot existir una recuperació i una nova vinculació durant el procés que viu l'intern cap a la seva reinserció.

**Cal restablir i
promoure vincles
vers la societat**

Les entitats que fan voluntariat dins les presons ocupen un lloc clau en la recuperació del vincle i en l'aprenentatge de la convivència. No existeix cap persona que pugui aprendre tot el que configura una nova manera de vincular-se socialment sinó és en la pràctica. La participació s'aprèn participant. La convivència s'aprèn convivint. I ser membre actiu dins la societat s'aprèn sent-ho realment.

Les entitats que fan voluntariat dins les presons ocupen un lloc clau en la recuperació del vincle i en l'aprenentatge de la convivència

Des de l'associació Presons pel Canvi apostem per un model de voluntariat que promogui petits espais de convivència que esdevinguin petites pràctiques de vinculació social amb un grup de persones i amb un objectiu comú. Es pretén, mitjançant la pràctica del lleure educatiu, donar veu i fer participar. Posant l'intern com a protagonista del procés dins l'activitat s'afavoreix que aquest decideixi el que vol fer en el seu temps d'oci. D'aquesta manera el voluntariat exerceix la funció comunitària i construeix ponts de diàleg explicitant que els interns de les presons catalanes també formen part de la societat.

D'altra banda, l'associació exerceix la funció de sensibilització social en els diferents espais de formació i difusió. En primer lloc i molt important, existeix la vivència del voluntari, que participant del voluntariat viurà un canvi en la seva visió de la presó i de l'intern tan estigmatitzada que repercutirà en la seva vida i com a membre actiu dins la societat. Aquest primer efecte del voluntariat és subtil però molt important ja que repercutirà positivament en el seu entorn.

En segon lloc, l'associació participa de formacions i espais docents on treballa per difondre i explicar l'experiència. Aquest binomi teoria-pràctica ajuda a enfortir les línies educatives del voluntariat al mateix temps que es duu a terme un treball formatiu amb diferents entitats on és possible la construcció del coneixement entorn del sistema penitenciari.

I, en darrer lloc, l'associació promou la difusió de l'experiència vers la societat en general, mitjançant canals de comunicació com internet, ràdio i premsa. D'aquesta manera es dona veu i es fa públic allò que pertany a tothom: el coneixement de la realitat penitenciària. Aquest punt és clau ja que fent pública una experiència se situa el voluntariat en un lloc de transparència, supervisió i altaveu, tres valors necessaris per recuperar i construir un espai que pertany a la societat en general: les seves presons. En aquesta línia l'associació lluita en contra de la tendència social d'amagar-se i no mirar el que passa, delegant la responsabilitat, i en contra de les males pràctiques que en pot fer l'administració. Al contrari d'això, es pretén prendre partit i responsabilitzar la societat de les seves presons i de les persones que compleixen mesures privades de llibertat, assumint que la rehabilitació dels interns i els factors de pobresa social que porten les persones a delinquir és responsabilitat de la societat en conjunt.

Vers els professionals que treballen als centres

Duent a terme el voluntariat es treballa conjuntament amb els professionals, educadors, personal de vigilància i comandaments en diferents espais on es dissenya i es realitza el projecte i se'n fa el seguiment. És en aquests espais on es produeix l'intercanvi de visions i maneres de treballar, i on conjuntament es treballa i es duu a terme l'acció educativa. Així, cuidant el vincle

amb els professionals i assumint que en alguns aspectes hi haurà discrepàncies i visions diverses i/o complementàries, es produeix el diàleg. En aquest sentit, les persones que duen a terme voluntariat dins les presons tenen un lloc òptim per recolzar la feina que s'està fent i també per dialogar i millorar la tasca que s'hi realitza.

L'associació Presons pel Canvi treballa cap a un model més rehabilitador, preocupats per la realitat penitenciària actual i conscients que el canvi cal fer-lo conjuntament entre les entitats, els professionals, l'administració pública i la ciutadania. L'associació, conscient de la seva aportació d'anàlisi crítica vers la societat i les institucions, desenvolupa un aprenentatge de com cal anar cuidant els vincles amb les persones, les entitats i l'administració. Aquest procés d'aprenentatge capacita l'entitat per poder millorar les relacions i els teixits i caminar cap al canvi conjuntament.

Cal remarcar, per acabar, la voluntat de l'associació per responsabilitzar i donar el seu lloc a totes les persones amb qui treballa, compromentent a tothom en l'espai i en la funció que desenvolupa i capacitant en la presa de decisions dins la comunitat.

Jan Garrido Montblanch
Coordinador de l'associació Presons pel Canvi
correudenjan@gmail.com

Oriol Vinyals Deulofeu
Coordinador de l'associació Presons pel Canvi
oriolvinyals@hotmail.com